

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Den Swenske PATRIOTEN.

N°. VIII.

Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; & Phyllida solus habeto.

Virgilius.

Du under-jordiska rikedom, Sveriges förnämsta
skyrcka och klenod; du stora prof af Skapas-
rens försörg för våra Nordiska Länder, ädla
Berg=Berck, och öfwer huswud hela Natus-
rens rika Sten=Rike, i dag wil jag hälsa på dig. Her-
rar Bergs=Män, Patrioten får ju lof at kossa på edra
Dag=Böcker och bese edra Grufvor, Hyttor och Hamrar.
Jag wet. I åren intet så afwundsiuke och rådde om edra
hemligheter, som = = som = = som = = hä, jag mins in-
tet hwad de heta. Jag wil säga, somliga af dem, som
omgås med Munkar, Nunnor, Capell Stierblar och dylitt.

Jag har i alla mina dagar haft lust til Berg=Berck
och hållit Mineralogien för en huswud=sak; derföre har
jag ock allestädes letat efter en grundelig kundskap däri.

I förstone sällade jag mig til de Lärda, dem jag al-
tid satt ett widlöftigt förtroende til; Men det warade in-
tet länge förrän jag kom på de tanckar, at Professionen af
Bokliga Konstler lärer wid wite förbiuda at wäga sig ut-
om Boken. Här hörde jag talas om Physiquen, den gamla
och nya Naturkungheten, som gjorde mig så full med ar-
tiga och lärda Speculationer, så at jag snart hade glömt he-

la Naturen, glömt, under grubblande på de minsta parti-
clarnas natur och figur, &c. at GUD gifwit mig ögon och
sinnen proportionerade efter naturen, at dermed låra kän-
na de jordiska Kroppar. Man hölt för gement at gräfwa i
mull och stenar, handtera eld och kahl ic. och med ett ord,
Mineraliska Riket war i selswa wercket så obekant, som de
tro öfriga. Ach! tänckte jag, så illa wi hushålla med det
GUD har gifwit oss, så at wi icke ens wetta nämna och
känna wår Egeudom!

Omsider råkad jag på en Jearius eller hwad han hette,
som ägde namn och myndighet at at wara naturens Grund-
kännare; i selswa wercket trodde han sig ock sielf derom.
Jag begärte at så auscultera i hans hårliga Cabiner på nå-
gra timar; jag fick lof, och bles strax i början nedfänckt i
förundran öfwer de många Naturens Konster, som han ha-
de samlat. Jag wisste ingen ting at nämna i hela Naturen,
som där icke wifftes i sten-form och ämne. Ja confundera-
des genom oräkneligen många iether, Dendritther, Astroi-
ther, Pectinitther, Conchitther, Belemnitther, Echinitther
och böstwelel min icke alt hwad det war. Jag bad Herr
Jearius säga mig hwat til alle desse Lecksakerne dugde?
Hwad blir utaf dem i elden? Kall swarade han: Hwad
har man mera för nytta der af? De äro curieuse at se på;
än mera då? De äro prof der af, at Syndaskoden warit.
Jag mente at människorna woro wisja om den Saken, långt
för än de begynte samla petrificationer, och wille med all
mact weta en ansenligare nytta af en så kostbar samling;
tänck! sade min Wård, huru hårligen desse skola pryda en
Bok, när de en gång blifwit skurna i Koppar! Kan j, för
jag fort, sielf med konst gödra petrificata, som wi se at natu-
ren gör det dageligen? Jag kan wäl intet ännu, sade han,
men jag hoppas snart kunna lär at. Ach! j lärde sten-känna-
re, om eder stierna wore så lycklig, at j kunne til den konst,
huru många hårliga Böcker skulle j icke då kunna gödra?
Men

Men kallen, som blir af denna gränsläten, gids hon intet mera gagn än den, som brännes af gemena mild-stenar? Patrioten fick en wräng upsyn och intet svar, derföre lagade han sig i tid på dörren och sade: Far wäl, Herre, jag kan tänka tillwäl, at det måste wara ett oförlitneligit nöje, der man får bränna kall af så wackra, nåtta och artiga stenar.

Du kan wäl tänka at detta förslag intet stort i magen på Patrioten mitta än snid-mos at en Gruf-dräng. Derföre gatt han sig ibland dem, som hafwa mera at säga öfwer Platon och Vulcanus. Där fick han se härliga och präctiga Cabinetter efter atskilliga måst nya och egna inventioner. Alltid gjorde jag mig stora förslager och hoppades af sielwä uttandömet, at blifwa införd i ett Mineralogiskt Himmelrike och härligaste Malm-stuffer i ögonen. De största stenarne woro intet mindre än huswuden och de minsta måst som knytt-nä war.

Efter många tilredelser kom det änteligen till sielwä wercket. Si här, sade ägaren, är en skön silfwer-malm, kån hans tungd, se hwilka wackra tårningar. Si den Stuffen, en ståtellig Skuggmalm och så bort at. Jag wille falla i tallet och berättat, at jag tilförne warit nog dum at kalla sådant Bly-Malm. Men en tungande wältalighet stötte min denominatio a potiori på en hui öfwerända. Jag blef waro se at man borde här allenast tigande i en läraktig andakt betrakta huru wig Malm-Ägaren kunde taga stenen emellan ett par fingrar, wisa och wända, torfa och tala en hoper måstendels exclamationer och = = = Ägaren tyckte at jag intet särdeles hade förstånd om Silfwer-Malmar; I tår, sade han, finna Er bättre wid Koppar. Här wärltes mig Koppar-Kieser nästan oräkneliga, men jag thötte dem måstadelem wara hwar andra lika, som ett par Citroner. Jag hörde tallas om Hård-Malm, Seg-Malm, Röd-Malm, om Lensbet, Jus, Ystwer-Malm, Ståhl-Malm, Salt slag och en ewig hoper dylika. Jag bad honom lära mig rätta ätstäl-

naden, känningarna och råmärken emellan alla dessa; Men i sanning begrep intet min dumma hjärna någon ting annat af hela swaret, än at den stenen war tagen wid den och den Grufwan, den Orten, Rummet, Stället, Trumman, Sänckningen, ic. och en annan annorstädes. Härliga kän-
nemärcken tänckte jag. Men äro alla stenar på dessa ställen lika denna? Nei, han är utwald, har funnits där för 10, 20, 30, 40 år sedan. An om min Herre wille leta ut alla stenar som äro werckeligen olika, sätta dem sedan i sin naturliga ordning, efter sten-arten, halten, de wäsendteliga delarnas proportion med mera; kunde han sedan intet hafwa nog af at skrifwa opp hwarest slika Malmer funnits, och småsta i hop de öfriga stenarna, som skulle göra in emot hela Kieppundet Koppar? Eljes tycker jag, det wore nog om Gruf-
Sogden brydde sig om det, som i hans hysla dageligen andras. Men Mañen satte ett helt annat wårde på sina stenar och jag måste med yafslig Mineralogist reputation oswarad taga affied.

Sedan wille jag widare försöka min lycka. Jag fick se en 60 à 70 Lådor, hwardera med 15 à 20 Rum, fulla med ideliga Malmar; Silfwer, Koppar, Järn, ic. men war lika olycklig at kunna skilja dem åt nu som tilfórne. Ugaren tälte om ordning så at det blef oordning i mitt hufwud, nåstans så stor som ibland hans Malmar. Några sten arter hade olyckan fördt in i en låda. Jag begärte få kura känna dem; det är gement stråp, swarade Cabinetts-Ugaren, sådant får j se på backen. Men jag inbillade mig, at för smålt-werckets skuld borde man först wara bekymrad om stenens art, hwar i Malmen sitter.

Undteligen kom jag til en, som under ett halft års resa medelst en underlig naturens omskiftning, blifwit kläckt til en kåck Bergsman ifrån en liderlig slunt. Hans tal let intet särdeles wäl, men det war des förmågnare och wädrigare. Min ofunnighet fick den nåden at se hos honom ett Cabinet,
som

som länge ofedt giordt ett trumlande buller, genom Ugarens försorg. Min samling, sade han, är intet så widlyftig, som andras, men hon är utwald och dyrbar. Den stenen kostar mig en, den 2 Ducater, och så vidare. Här är Glas-Erz, Weisgülden, Rothgülden, Selbe, Horn-Erz, Zahl-Erz; här äro Ingraupen, Tensten, Cobold, Mispickel, Wolfram, &c. &c. den håller 70 den 50 den 20 pro Cent! Den är tagen i Harz, den i Freyberg, den i Annaberg, &c. Håll, håll! ropte Patrioten. Hwar ligga de Berg-Vercken i Sverige? I Sverige? sade Buffus, det wore gement! Sådana Malmer hafwa aldrig funnits, och jag är wis på at de låra aldrig finnas i Sverige.

Patriot. Hwad gidren J då med dem Herre, och hwar til wilsen J beuka dem i Sverige?

Buff. Man kan se deraf hwad som utom Lands finnes. Det wore ett gement Cabinet, som skulle bestå af bara Swenska Malmar.

Patr. Ja, ja, ju utländskare, ju bättre. Men min gode Buffus om alle Resande köppte in Malm stenar så ansenligt som j, för 2 à 3000 Dal. så kunde wi på slutet mit i Sverige lägga an ett utländskt Silfwerbruk af idel Cabinet-stenar. Eller må man intet kan med konst bereda några stuffer sådana som dessa? Är det intet nog utaf om man har så mycket, som behöfs at låra känna stenen? Wetten j något mer om dessa än Malm-präntaren sagt för Eder? Kan j säga hwar i Glas-Erz t. e. Silies wäsenteligen ifrån Rothgulden? Här stante wisheten för min goda Buffus. Han wiste intet annat rådd, än at ropa på sin resa och wisa mig på dören. Adieu då Monsieur Buffus.

Jag hade ingen hog at buga för några flera förnåma Cabinetter, och min Läsare lär redan wara så ledsen der wid som jag. Eljest har jag hördt något om Gediegna stuffer, om ädla stenar och dylikt som jag nog kunde sineta arket fullt med, om jag intet hade något nyttigare at skrifa om.

Malm: Herrarna begynte se mig öfver arken, och woro till
missnöjde med mig, som jag med dem. Jag kunde ändå
hwarken taga mitt förnuft til fånga eller förneka min lust,
ty gaf jag mig i hop med gemena och grofwa Bergs-Män,
och Berg-Arbetare. Och at betänna rena sanningen, så läro
de jag mera hos dem än någon annan. Här fan jag ett swart,
sotugt, hårdt och oförtröttadt Folk, som föractar eld och
rök, fall och fara. Jag såg dem än för det allmännas Träb-
lar, som måstabelen sielfwe hafwa minsta fructten af sitt
arbete. Jag beklagade dem, at de sälja sig, sin swett och mö-
da at Krämare och Förlags-Män. Det gjorde mig ondt at
se, huru en som hunnit trähla ihop litet mera än andra, be-
gynte wilja blifwa förnäm, wika ifrån gamla enfsalbighe-
ten, lefwa friskt och aldrig laga munnen efter matsäcken.
Jag ömtade mig, at ock träslare wille äpa sådant efter.
Jag förundrade mig, at wid stora Bruf se många lättingar,
som med sitt arbete kunde lisa utgiften för främmande wah-
ror. Det förtröt mig, at ock inärfka intriguer ibland detta
Folket. Många Werck har fallit under tyngden af intri-
guer, afwundsiuka och egennyttia.

Jag gaf mig at söka omkring hela Rifet och at försöka
sielf hwad jag kunde göra. Jag fan at ett förstånd rent
från præjudicier, som acktsamt med tån och försök går sig
för steg, finner aldrastarast dörren til naturens kånedom
öppen. Man finner ofta mera under en Wallnars-Rock i
fiäll och Fogar, än i en klädd och prächtig Kammare. Jag
war trött redan af sölande, när jag fan en ausenlig hjälp och
nöje i en ringa Köja. Här war Sten-Rifet i sin nature-
liga ordning ihop plockat. Cabinetter war betalt in-
tet med penningar utan med omak. Det war ingen
pyrdning utan til, men ordningen och des säkra grun-
der behagade des mera. Här fick jag höra råmärcken
emellan Provincierna, Häraden, Byar och Husen
i hela detta Naturens Rife. Ugaren lät mig sielf
för=

förjökta huru man bör skilja stenarna efter sin artfärd, och
Malmerna efter stenarnas art, samt rätta in smältningen
der efter. Vi foro igenom alla Salt-Swafwel-och Metall-
Arter; alla Jord-Sand och Grus-Arter och så vidare belä
detta Rikets Innan-döme, och kan jag på slutet, i skället för
några 1000:de slag intet öfwer 60 eller 70 = = = Men hwad
bryr jag mina Läsare med sådant, som intet en bludad hun-
drade wil weta? Summa, Patrioten blef modig och har sitt
förackt ju lättare, ju lustigare kundskapen blef honom.

Du har rätt, min Läsare, at jag nu är torr; Men wi
så intet altid skänka; På ett par timar lärer jag och lter
hinna krusa ut ett sådant ämne, som jag nu har, at det skal
wara din strattstuka til behage. Dock jag må bli så torr
som ett Metaphysiskt Brud-Tal, så skal jag ändå säga dig
hur det går til i Swertge. Men hwad wil ett ark förlls
til ett så rumrätt ämne? Imidlertid så har jag likwäl
ofta sedt,

Huru många handtera Bergwerck som Lapperi och
Döma derom, som Fröken Mouche om Maltet. Jag wet
dock den Bergsman som bhar Cassan med 50000 Dal. om
Arbet. Mån sådant Folck bör biträdas? Mån man bör wa-
ra mån om deras angelägenheter? Mån man bör försam-
ma at biekwa ny sådana Werck, som gifwa Kronan tunnor
Guld Arligen?

Jag har sedt huru rike Mån måst böta för sin ofun-
nighet, när de lagt sig in med Grufwor och ei förskätt dö-
ma derom. Du årliga slag-ruta huru många stända pun-
gar har icke du tömt? Hur ofta har ett malm-streck bedragit
en för Bergwerck hogad, när han låtit glantsen bedraga
sig och intet kânt sien art och flera omständigheter, som den
Naturkunniga kan sluta af, huru rikt och huru wahrack-
tigt ett streck skal bli? Jag må le at de widlöfftiga Jurätt-
ningarna med Hus och Machiner, som ett oförståndigt
hopp ofta pryder sina Gruf-förslager med, x. x.

Jag

Jag ser, huru en Masungs-drifvare lider ofta så långt efter sin blandsten, som efter stelfwa Malmen, och lider dem bägge lika dyrt. Han arbetar på vägen sig fram öfver samma slags stenar, som han förer på Kaset. Hela vägen består af blandsten och Hytan är skelf ofta bryder der med. Ställsten, Pipsten, Giuststen har man förskrifvit tillförne långväga, men när ögonen öppnas på Guldet, så väres han för näsan på dem.

Jag har sedt stenar under knutar, som å värda mera än hela huset. Jag har sedt, huru Berg-brytare kasta det bästa i marpen och stelfwe bruka det sämsta; och om du wil tro mig, min Läsare, så har man i Sverige hanterat Glas-Grö som Bly, Weissguden som glitter och Misspindel och så bort åt; Men Gud har givt det åt oss om vi wilje hafwat. Jag har sedt huru vi förskrifwa arsenicum, bolus, ler, färg-jord ic. och intet värda se på det öfversködet vi äga hemma. Koppar, Victriollila ja, Agat, Marmor, Jaspis, Porphy, Amethist, Granat, Demant (af Böhmiska Slaget) förakta vi om de finnes hemma i Sverige, och betala dyrt ut ifrån.

Westu hwad, min Läsare, jag tror intet at något Land i werlden är rikare än Sverige; särdeles i den måttan som jag nu tahlat om. Ach! om vi allenast wiste rätt bruka våra skatter!

Hören Trike Patriotet, skuren ihop en lagom Summa, sålten den i ärliga och förståndiga händer; lönen och hedren den, som kan wisa sig vara en grundelig sten-kennare; låten penningarna användas på nya försök. Men waken Sder för oliända slag rutot. Man har min san nog tilgång ändå. Det är ei nog at reel ägendom kommer opp i Riket, ei nog at mycket soldat får föda; om jag är ärlig Patriot, skolen I intet blifwa misnöjde med Incerasset.

Hur mången har varit lycklig i nya försök säger du? Hvem wil waga sin hälla. t. e. at handtera förgifft. Bättre lidpat utifrån. Wäl, min Wän, huru mången har icke och ätit sig sjukdom och döden på hällen? Sku wi då antingen aldeles låta bli at äta? eller skole wi lära weta hwad wi äte och bruka en naturlig och förflyttig Diet.

STOCKHOLM,

Tryckt hos FRANTZ PHIL. PAULSSON. År 1735.

